

3. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина. – Гомель, 1976. – 386 с.
4. Кузьмина Н. В. Формирование педагогических способностей / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1961. – 226 с.
5. Мироненко Ю. С. Професійна самоідентифікація студентів вищих педвузів / Ю. С. Мироненко. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
6. Науменко Е. А. Психологическая структура и формирование профессионально-педагогической направленности личности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая психология” / Е. А. Науменко. – М., 1997. – 22 с.
7. Педагогика : учеб. / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Педагогика, 1984. – 368 с.
8. Петровский А. В. Развитие личности и проблема ведущей деятельности / А. В. Петровский // Вопросы психологии. – 1987. – № 3. – С. 3-10.
9. Петунин О. В. Формирование профессионального мастерства учителя / О. В. Петунин. – М. : Просвещение, 1980. – 112 с.
10. Ростунов А. Т. Формирование профессиональной пригодности / А. Т. Ростунов. – Минск : ВШ, 1984. – 176 с.
11. Слостенин В. А. Подготовка педагогических кадров: опыт, проблемы, перспективы / В. А. Слостенин // Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1981. – С. 34-46.
12. Тарасевич Н. Н. Воспитать мастера / Н. Н. Тарасевич // Учитель, которого ждут : Из опыта Полтавского пединститута им. В. Г. Короленко [под ред. И. А. Зязюна]. – М.: Педагогика, 1988. – С. 91-103.
13. Фастовец И. В. Формирование профессионально-педагогической направленности личности учителя: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая психология” / И. В. Фастовец. – М., 1991. – 20 с.

Аннотация

О.А.Морозова

Обоснование актуальности формирования музыкально-педагогической направленности учителей музыки

В статье освещены особенности формирования педагогической направленности как качественной характеристики учителей музыки, рассмотрены научные подходы к трактовке термина „профессионально-педагогическая направленность”.

Ключевые слова: профессиональная направленность личности, педагогическая направленность учителя музыки.

Summary

O.O.Morozova

Substantiation of the actuality of forming of the music-pedagogical orientation of teachers of music

The peculiarities of forming of pedagogical orientation as qualitative characteristic of teachers of music are outlined in the article, the scientific approaches to the treatising of the term „professional and pedagogic orientation” are examined in the article.

Key words: professional orientation of the personality, pedagogical orientation of the teacher of music.

Дата надходження статті

„25” жовтня 2008 р.

УДК 371.15

Л.М.ОГОРОДНИК,

викладач

(м.Хмельницький)

До проблеми використання ідей школи гуманістичного виховання в процесі становлення особистості вчителя

В статті автором експліковано суть поняття „гуманізм”, „гуманізація виховного процесу” та основні ідеї школи гуманістичного виховання. Розкрито історію проблеми, яка розглядається, та фактори, які впливають на ефективність процесу становлення особистості вчителя за умови використання ідей гуманістичної школи.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, гуманістична школа, вчитель.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Проблеми людини, гуманізму, демократизму і виховання істинно вічні. Вони проходять через всю історію гуманітарних знань і залишаються актуальними в сучасній педагогічній науці. Ось чому бережливе ставлення до філософсько-педагогічної думки минулого має надзвичайно важливе значення для усвідомлення та розвитку гуманістичних і демократичних ідей сьогодення.

Стратегічний напрям суспільних змін в Україні зафіксовано в Конституції України [3]. Зокрема, в статті 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою

соціальною цінністю. Зміст і спрямованість державної політики визначають гарантії прав і свобод людини. Стаття 23 Конституції орієнтує на виховний ідеал сучасного українського суспільства, з одного боку, громадянин реалізує своє право на вільний розвиток особистості, а з іншого, поважає право на вільний розвиток всіх людей та має обов'язки перед суспільством. Ці твердження мають визначальний методологічний характер для здійснення гуманізації процесу виховання та освіти. Вони зафіксовані в Законі України „Про освіту” та інших нормативних актах, що визначають правове коло реформування освіти України. На них ґрунтуються „Концептуальні засади гуманітарної освіти”, „Концепція позашкільної освіти і виховання”, які орієнтують виховання і освіту на соціалізацію, тобто підготовку людини до життя в суспільстві, що реформується на засадах гуманізму та демократизму і вимагає підтримки в цьому своїх громадян [4]. Поява великої кількості концепцій свідчить про надзвичайну важливість і значущість проблеми використання принципів гуманізму та основних ідей школи гуманістичного виховання у процесі становлення особистості вчителя, пошуки оптимального варіанта її вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідження проблеми гуманізації навчально-виховного процесу відомі з праць Ш.О. Амонашвілі, В.О. Сухомлинського, О.В. Сухомлинської, Г.І. Сороки, В.І. Лозової, І. Беха, Є. Бондаревської, О.Киричука та інших.

Формулювання цілей статті... Враховуючи викладене, ми поставили за мету проаналізувати літературу і виявити, яким чином використання ідей школи гуманістичного виховання впливає на процес становлення особистості.

Виклад основного матеріалу... У новому тисячолітті гуманізм стає узагальненою системою поглядів, переконань і ідеалів учителя XXI ст. Зміст його практичної діяльності, засоби і методи будуть реалізовувати [2]:

- ідею особистісно орієнтованого підходу в навчанні та вихованні;
- підпорядкування всіх дій педагога реальним інтересам учня;
- допомогу учневі у його саморозвитку шляхом виховання культури ставлення до самого себе, інших людей, природи, праці;
- гармонійний і творчий розвиток кожного учня з наданням йому можливості прояву суб'єктивності і самобутності;
- виконання педагогічних вимог в опосередкованій формі через потреби учня;
- поступовий перехід від групових форм взаємодії до індивідуальних;
- емоційне забарвлення ділових відносин з учнями;
- постійний контроль у процесі ділової комунікативної діяльності.

Ствердження гуманістичного та демократичного мислення передбачає розуміння майбутнім педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до змін в особистості її позицій, цінностей, потреб і мотивів [5].

Отже, гуманізм – це визнання людини найвищою цінністю в світі, його права на повне розкриття здібностей, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей.

Сутність осмисленого гуманного ставлення до іншої людини полягає в зосередженості на її інтересах, долі, труднощах, вчинках, турботі й піклуванні про неї. У центрі гуманного педагогічного процесу має бути не метод, не спосіб, а сама дитина, її почуття, переживання і проблеми. Гуманізму не притаманні ні крайній колективізм, ні абсолютний індивідуалізм. Гуманні стосунки треба спрямовувати на бережливе ставлення до особистості, бажання педагогів попри всі складності не порушити її індивідуальних особливостей, а зберегти їх і розвинути. Педагоги мають відштовхуватися не від програми, а від дитини, захищаючи її загальнолюдські права. Саме тому виховання гуманних стосунків передбачає запровадження в шкільному педагогічному процесі цілісної гуманної моделі виховання, в основі якої має бути ідеал гуманної особистості. Головна функція гуманного виховання – перенести центр педагогічної орієнтації з предметного середовища на особистість суб'єкта. Напевно саме тому гуманна педагогіка стверджує, що співпереживання, співрадість є серцевиною людських стосунків. Більше того, гуманні стосунки ставлять суб'єктів у позицію пошуку змісту творчості (задля чого діяти, жити, творити?) [1]. Саме тут постає проблема використання основних принципів школи гуманістичного виховання у процесі взаємодії вчитель – учень, особистість – особистість.

Загальновідомим є той факт, що кожна виховна система базується на цінностях, які визначають напрям виховного процесу: на інтереси суспільства, держави чи на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні); на зміст виховного процесу (знанневий чи розвивальний).

Традиційне виховання передбачає надмірне управління виховним процесом, згідно з яким вихованці цілеспрямовано засвоюють соціально задані та ідеологічно орієнтовані якості; регламентацію, що призводить до ігнорування внутрішнього світу особистості; монологізований вплив, обмеження ініціативи, творчості вихованців.

Гуманістична система ставить в „епіцентр виховання” особистість дитини як найвищу цінність життя. Як зазначав Р. Галь, „у процесі виховання дитина повинна бути „подібною до Сонця – центру планетарної системи” [6].

За твердженням А. Швейцера: „Формування особистості передбачає не тільки рівень розвитку соціальних властивостей людини, а й виховання цінності, що виражає ідеал людини, який у будь-яких умовах зберігає справжню людяність”[6].

У гуманістичній школі вихованець є суб'єктом життя, вільною, духовною особистістю, що має потребу в саморозвитку. Тому виховання зорієнтоване на розвиток внутрішнього світу учня, на міжособове спілкування, діалог, на допомогу в особистісному зрості.

Гуманістичне виховання Заходу представлено авторськими системами Р. Штайнера (1861-1925 рр., Німеччина), М. Монтесорі (1870-1952 р., Італія, Нідерланди), С. Френе (1896-1966 рр., Франція) та іншими. У центрі цих систем перебуває особистість, її цінності, особиста свобода, вміння прогнозувати і контролювати власне життя. Унікальна цілісна особистість прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації). Вона відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на усвідомлений і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях.

У нашій країні ідеал гуманістичного виховання блискуче реалізував у 50-60 роках ХХ століття В.О. Сухомлинський. Уся освітня система керованої ним Павлівської школи була орієнтована на творення щастя кожного вихованця, доброго ставлення до дітей, створення умов для індивідуально-творчого розвитку кожної особистості. „Виховання полягає в тому, – стверджував він, – щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної з тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як перлину шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя. Відкрити в кожній людині її, лише її неповторну грань, – у цьому мистецтво виховання”.

Розвиваючи дитячу індивідуальність, В.О. Сухомлинський надавав великого значення людяності. У „Школі радості” вихованці осягали ази людяності. Вони вчилися бачити горе, сум, печаль, тривогу, відчай, радість людей, які оточують у повсякденному житті, робили благородні вчинки – допомагали цим людям із внутрішніх спонукань, переживаючи при цьому глибоке почуття задоволення. Так дитина вчилася співпереживати, розуміти іншу людину і оцінювати саму себе.

Предметом виховання у школі була людина – дитина, підліток, юнак, духовний світ конкретної дитини, джерела її розумового, морального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку. Кожен педагог повинен був глибоко, до тонкощів знати індивідуальність кожного учня, стверджувати гуманне начало у вихованні, що розцінювалося як найважливіша риса педагогічної культури вчителя.

Вихователь повинен ужитися у світ дитини, бути наставником і другом, одноступенем, „переживати разом з ним радість перемоги і гіркоту втрати”. „Процес виховання, – писав В.О. Сухомлинський, – полягає у єдності духовного життя вихователя і вихованців – у єдності їхніх ідеалів, намагань, інтересів, думок, переживань”.

Важливою проблемою у вихованні є, на думку В.О. Сухомлинського, гармонія педагогічних впливів. Складні відносини, які оточують дитину, ніким не усвідомлюються як спеціальний засіб виховання. Але саме вони для дитини є середовищем, яке дає наочні уроки, адже в них вона бачить матеріалізовані погляди старших, їх судження, звички, наміри. Якщо ж інформація, відбита в свідомості й підсвідомості дитини, суперечить іншим засобам впливу на особистість, важко виховати „голос совісті”. Гармонія першого і другого джерел виховання вимагає, щоб активна діяльність вихованців спрямовувалася на творення обставин, середовища, яке б посилювало дію всіх засобів виховання.

Співробітництво дітей і дорослих, довіра дітям, виховання без покарань, творча праця і моральна свобода, можливість вибору вчинку, лінії поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за свій вибір та інше – важливі гуманістичні принципи, на яких побудована педагогічна система В.О. Сухомлинського.

У 80-их роках гуманно-особистісний підхід у вихованні обґрунтував і практично реалізував у „Школі життя” відомий грузинський психолог і педагог Ш.О. Амонашвілі.

У гуманній школі автор виділяє 6 особливостей виховного процесу.

Перша полягає у внутрішній наступності творчої діяльності природи і людини-вихователя. Природа на думку Ш.О. Амонашвілі, закладає в дитині можливості безмежного розвитку. Школа бере на себе відповідальність продовжити справу природи і зробити з неї благородну людину.

Друга особливість виховного процесу в гуманній школі – його цілісність, що означає цілісність життя дитини, яке спрямоване в майбутнє.

Третя особливість стосується уроку, який розглядається як акумулятор, як провідна форма життя дітей, а не тільки їх вміння. Благополуччя життя дитини на уроці забезпечується співробітництвом з учителем, іншими дітьми.

Четверта особливість педагогічного процесу полягає в тому, що співробітницькі взаємини учителя з дітьми стають його природною якістю.

П'ята особливість гуманного педагогічного процесу виявляється в розвитку у дітей здібності до оцінної діяльності при одночасному скасуванні шкільних оцінок, що є запорукою успіхів дітей у навчанні.

Шоста особливість „Школи життя” – в особливій, гуманній місії вчителя в ній. „Олюднення середовища навколо кожної дитини, гуманізація соціуму і власне педагогічного процесу є найвищою турботою вчителя”. Гуманного вчителя не залишає „любов і відданість кожній дитині, почуття глибокої відповідальності за долю кожної дитини; намагання зрозуміти кожну дитину” [7].

Педагог виходить з того, що у кожної дитини є свої потреби, свій особистісний смисл, є особистісна значимість учіння, на яку і потрібно спиратися у виховному процесі. А якщо такого смислу немає, то необхідно „інструментувати учіння як вільно обрану учнем діяльність”, тобто створювати умови для його цілеспрямованого, соціального і педагогічно значимого розвитку, виховання, збагачення знаннями і досвідом, а управляти цим процесом необхідно з позицій самої дитини, її інтересів.

Отже, найсуттєвішими рисами гуманістичної школи виховання є:

1) особливе ціннісне ставлення до вихованця, визнання розвитку особистості (інтелектуального, фізичного, морального, естетичного, трудового) головним завданням школи, а становлення індивідуальності особистості – її головним результатом;

2) гуманістичні моделі передбачають створення культурно-виховного середовища, у якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації, її саморозвиток у гармонії із собою і суспільством;

3) кожна виховна система веде власний творчий пошук змісту, методів, форм і засобів виховання; гуманістична спрямованість передбачає свободу і творчість як вихованців, так і вихователів;

4) вихователь є наставником і другом дитини, він постійно враховує її потреби, допомагає набутти природності (доброї, вільної, кмітливої), реалізувати можливості; підтримує кожного вихованця.

Сьогодні ми намагаємось використовувати зазначені принципи та ідеї гуманної педагогіки та методи роботи школи гуманістичного виховання на практиці, у процесі становлення особистості майбутнього вчителя. У вищих навчальних педагогічних закладах створено для цього всі умови. Систематично проводяться педагогічні читання, семінари, міжвузівські науково-практичні конференції, присвячені проблемі гуманізму, гуманізації освітнього процесу, вихованню доброго, вільного, кмітливого, з високими моральними ідеалами педагога, в яких активно береть участь не тільки науково-педагогічний склад закладу, а і студенти.

Майбутні педагоги у даному випадку мають чудову можливість висловити свої бачення зазначеної проблеми, поділитись своїм, хоч не дуже великим, але досить вагомим для молодого педагога досвідом реалізації ідей гуманного виховання, школи гуманістичного виховання на практиці, у безпосередній роботі з дітьми. На заняттях з педагогіки, фахових методик, педагогічної майстерності викладачі педагогічних навчальних закладів намагаються ознайомити майбутніх своїх колег із основами вчення про гуманізм, з основними положеннями та принципами школи гуманістичного виховання, із працями вчених, видатних педагогів, які активно займались дослідженням, вивченням та реалізацією ідей гуманізму на практиці; прищепити майбутнім своїм колегам бажання творити добро та виховувати високі моральні цінності у своїх майбутніх вихованців. Під час вивчення ряду інших психолого-педагогічних дисциплін майбутні фахівці аналізують педагогічні системи минулого і сучасного, знайомляться з конкретним досвідом педагогів-майстрів, оволодівають методикою втілення у навчально-виховний процес ідей гуманізації в роботі вчителів-майстрів, в діяльності яких насамперед проявляється справжня любов до дитини, повага до неї, віра в її можливості, прагнення виховати кожну дитину як індивідуальність, розвинути її творчі здібності, пізнавальні інтереси.

Ставлячи особистість студента, майбутнього педагога, його погляди, думки, почуття у центр своєї уваги, ми формуємо ті базові уявленні та цінності гуманного виховання, які втілюватимуться цими ж студентами на практиці та виховуватимуться ними у своїх вихованцях у майбутньому. Адже саме під час навчання у педагогічному закладі відбувається становлення особистості майбутнього педагога, формування його моральних цінностей та поглядів, ставлення до своєї професії і здійснення гуманістичного виховання майбутнього педагога. На нашу думку, даний процес буде ефективним за таких умов, якщо:

1. Діяльність будуватиметься на основі суб'єкт-суб'єктивної взаємодії і діалогу педагога з учнями, особистісно-гуманістичного підходу до них.

2. Діяльність наповнена різноманітними, добродійними, творчими справами.

3. Активно використовуються національні традиції поваги, піклування і допомоги людям.

Тому в сучасній педагогічній практиці для викладача дуже важливо вміти відчувати у вихованцеві рівного собі, бути готовим до душевного спілкування. Педагогічно організоване спілкування виступає провідною умовою гуманізації взаємин викладача із студентами. В основі такого спілкування лежить гуманістична позиція викладача, що виражається в особистісному підході до студента, орієнтації на проблемне діалогічне спілкування і спільну творчу діяльність. Викладач демонструє еталон стосунків

людей, показує значення для них гуманістичних норм. Педагогічне спілкування можливе за умов відкритості обох сторін, їх взаємної довіри. З цією метою створюється атмосфера дружньої прихильності, яка створює умови, що дозволяють вільно виявляти своє власне „Я”. Тому ідея гуманістичної спрямованості підготовки майбутнього вчителя має бути спрямована на формування особистості майбутнього фахівця, на постановку та розв'язання таких головних завдань:

- розвиток у майбутніх учителів мотиваційної професійної сфери;
- формування у них педагогічного мислення, професійної самосвідомості;
- розробка сучасних технологій навчання, здатних на якісному рівні розвивати у студентів педагогічні уміння та навички в роботі з дітьми;
- створення умов для самоосвіти і самовиховання;
- включення майбутніх фахівців у діяльність, спрямовану на оволодіння ними досвідом розв'язання педагогічних заданих ситуацій.

Для оволодіння гуманістично спрямованими способами взаємодії із вихованцями йому необхідно спеціально навчитися, досягти професійного рівня, відповідної психологічної (особистісної) готовності. Все це вимагає не тільки організаційної перебудови відповідної системи, скільки розробки нового змісту психолого-педагогічної підготовки – створення парадигми формування особистості і діяльності вчителя.

Висновки... Гуманістичну виховну систему характеризують єдність дій і широкі комунікації між усіма її структурними елементами та зовнішнім соціальним середовищем. Така система гарантує відсутність будь-якого тиску і насильства над особистістю. Реалізація її ідей на практиці створює атмосферу доброти, чуйності. Її можливо здійснювати лише за встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем та студентом. Партнерство, демократичний стиль і норми гуманних стосунків розглядаються як органічна складова виховної системи. Гуманній освіті притаманні оптимістичний настрій, загальна атмосфера радості, взаємодопомоги, толерантності, людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / Бех І // Рідна школа. – 1995. – № 9. – С. 23–25.
2. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / Гончаренко С., Мальований Ю. // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 24–26.
3. Конституція України. Прийнята 28 червня 1996 на 5 – тій сесії Верховної Ради України 2 – го скликання. – Харків : Фоліо, 2003. – 47 с.
4. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні (Педагогічні концепції). – К. : Знання, 1997. – 220 с.
5. Киричак В. А. Формування гуманних взаємин між молодими школярами у позаурочній діяльності / Киричак В. А. // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 4. – С. 105–112.
6. Сукенко А. В. Деякі концептуальні положення виховання гуманних стосунків у шкільному педагогічному процесі. / Сукенко А. В. // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 76–85.
7. Штифурак В. Ідеї гуманізму в національній системі виховання / Штифурак В. // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 4–5.

Анотація

Л.Н.Огородник

К проблеме использования идей школы гуманистического воспитания в процессе становления личности учителя

В статье автором экспликовано суть понятия „гуманизм”, „гуманизация воспитательного процесса” и основные идеи школы гуманистического воспитания. Раскрыто историю рассматриваемой проблемы и факторы, которые влияют на эффективность процесса формирования личности учителя при условии использования идей гуманистической школы.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация, гуманистическая школа, учитель.

Summary

L.M.Ogorodnyk

To the problem of the use of the humanism upbringing school ideas in the process of formation of teachers personality

In the article the author explicates the essence of the notion “humanism”, “humanisation of upbringing process” and the basic ideas of humanism upbringing school. The history of the problem which is analysed in the article and the factors which influence the effectiveness of formation of teacher’s personality while using the ideas of humanism school are revealed.

Key words: humanism, the process of humanisation, humanism school, teacher.